

Maria Nowakowska

FLEKSJA RZECZOWNIKA W PODRĘCZNIKU HISTORII

Celem nauczania obcokrajowców w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców jest przygotowanie ich do studiów w polskich wyższych uczelniach. Cudzoziemscy kandydaci na studia wyższe powinni przyswoić sobie w trakcie kształcenia nie tylko wiadomości i umiejętności z zakresu języka ogólnego, ale i z języka specjalistycznego, który będzie językiem wykładów i zajęć w szkole wyższej.

Artykuł ten ma na celu pokazanie fleksji rzeczownika, tj. zespołu form wyrażających trzy kategorie gramatyczne: liczbę, rodzaj i przypadek, w podręczniku J. Michowicz, *Historia Polski. Wybrane zagadnienia*¹. Skrypt ten jest tekstem specjalistycznym (przedstawia najważniejsze wydarzenia z historii Polski) i przeznaczony jest do nauczania cudzoziemców w III kursie nauki w Studium, tj. rozszerzająco-kierunkującym, przygotowującym studentów do studiów na wydziałach humanistycznych. Jakkolwiek nie jest to podręcznik do nauki języka polskiego, to jednak pośrednio uczy go poprzez sam fakt, iż jest napisany po polsku.

W artykule wykorzystałam materiały zebrane przez Katarzynę Martykę do jej pracy magisterskiej o rzeczowniku. Postaram się pokazać frekwencję form w poszczególnych rodzajach, liczbach i przypadkach oraz sposób ukazania w tekście wzorów deklinacyjnych, co pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy materiał gramatyczny tej części skryptu utrwała wiadomości o odmianie rzeczowników polskich.

W badanym materiale rzeczownik wystąpił w 5508 słowoformach ujętych w 1638 hasłach. Liczby te obejmują zarówno rzeczowniki pospolite, jak i własne. Rzeczowniki pospolite wystąpiły w 4195 słowoformach ujętych w 1162 hasła, zaś własne w 1313 słowoformach ujętych w 476 hasel. Ponadto 209 razy wystąpiły rzeczowniki w formie skrótów. Zaś 166 razy jest to skrót od hasła „rok”, (r.) występujący w znaczeniu formy dopełniacza i miejscownika,

¹ J. Michowicz, *Historia Polski. Wybrane zagadnienia*, cz. I: *Wiedza o Polsce*, Łódź 1980.

28 razy występuje skrót od hasła „wiek” (w.), mający znaczenie również dopełniacza i miejscownika. W formie skrótów podano też 6 nazw związków i organizacji użytych 15 razy. Te, oczywiście, nie prezentują fleksji, ale obligują do dekodowania ich i zaklasyfikowania poszczególnych członów do właściwych kategorii gramatycznych.

KATEGORIA RODZAJU

1. Rzeczowniki pospolite (tab. 1).

Tabela 1

Rodzaje badanych rzeczowników pospolitych

Wyszczególnienie	Męski		Żeński		Nijaki		Razem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Słowoformy	1847	44	1453	35	895	21	4195	100
Hasła	477	41	415	36	270	23	1162	100

N – liczba badanych form gramatycznych.

Największą frekwencję mają w tekście hasła i słowoformy rodzaju męskiego (41% i 44%), najmniejszą rodzaju nijakiego (23% i 21%). Taki układ uzasadnia problematyka poruszanych zagadnień, narzucająca pewne wyrazy w określonym rodzaju. Na uwagę zasługuje fakt, że zmniejsza się procent słowoform rodzaju żeńskiego i nijakiego, a zwiększa się procent słowoform rodzaju męskiego w stosunku do haseł tych rodzajów.

2. Imiona własne (tab. 2).

Tabela 2

Rodzaje badanych imion własnych

Wyszczególnienie	Męski		Żeński		Nijaki		Razem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Słowoformy	611	46,5	544	41,5	158	12	1313	100
Hasła	312	65,5	109	23	55	11,5	476	100

Hasła stanowiące rzeczowniki rodzaju męskiego mają największą frekwencję, gdyż stanowią aż 65,5%. Spowodowane to jest faktem, iż ponad 70% tych rzeczowników to nazwiska rodzaju męskiego. Wiele z tych nazwisk-haseł

pojawia się w tekście tylko raz (na 221 aż 187 ma pojedyncze słowoformy) i są to nazwiska osób związanych z wydarzeniami historycznymi, kulturą i nauką polską, w których to dziedzinach w historii zasłużyli się głównie mężczyźni. Proporcje między hasłami i słowoformami w poszczególnych rodzajach są odwrotne w stosunku do rzeczowników pospolitych, tzn. procent słowoform rodzaju żeńskiego i nijakiego zwiększa się, a męskiego zmniejsza się w stosunku do hasel tych rodzajów.

KATEGORIA LICZBY

1. Rzeczowniki pospolite (tab. 3).

Analiza badanych hasel rzeczowników

Tabela 3

Rodzaj	L. poj.		L. mn.		L. poj. i mn.		Razem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Męski	220	19	156	13,5	101	8,5	477	41
Żeński	271	23,5	76	6,5	68	6	415	36
Nijaki	193	16,5	57	5	20	1,5	270	23
Razem	684	59	289	25	189	16	1162	100

Badając użycie rzeczownika w poszczególnych liczbach można od razu zauważyć, że większość rzeczowników występuje tylko w liczbie pojedynczej (59%). Niewielka liczba hasel (16%) występuje w obu liczbach. Przewaga hasel rzeczownikowych występujących tylko w liczbie pojedynczej (a mogących mieć w tekstach naturalnych także formy liczby mnogiej) spowodowana jest tym, iż ponad połowa hasel, tj. 584 na 1162 występuje w tekście tylko raz w tej liczbie, tzn. 584 hasła równe są 584 słowoformom. Hasła mające w tekście formy obu liczb są najrzadsze, lecz mają największą liczbę słowoform, co pozwala na ich lepsze zapamiętanie.

2. Imiona własne (tab. 4).

Analiza hasel badanych imion własnych

Tabela 4

L. poj.		L. mn.		L. poj. i mn.		Razem	
N	%	N	%	N	%	N	%
419	88	55	11,6	2	0,4	476	100

Kategoria liczby wśród rzeczowników własnych kształtuje się dość specyficznie. Tylko dwa hasła występują w formie obu liczb. Pozostałe mają tylko liczbę pojedynczą lub mnogą, gdyż są to nazwy miast, państw, rzek itp., których liczba wynika z typu nazwy. Wyjątek stanowią nazwy narodowości, mogące mieć formy obu liczb, lecz w tekście występują tylko w liczbie mnogiej (z wyjątkiem hasła „Polak”). Dotyczy to również nazwisk, które z kolei ze względu na treść tekstu mają tylko formy liczby pojedynczej (oprócz hasła „Jagiello”).

KATEGORIA PRZYPADKA

1. Rzeczowniki pospolite (tab. 5).

Tabela 5

Flexja rzeczowników pospolitych

Nazwa przypadku	L. poj.		L. mn.		Razem	
	L	%	L	%	L	%
Mianownik	784	18,8	349	8,3	1133	27
Dopełniacz	1045	25	482	11,5	1527	36,5
Celownik	31	0,7	24	0,5	55	1,2
Biernik	449	10,7	157	3,7	606	14,5
Narzędnik	244	5,8	80	2	324	7,8
Miejscownik	404	9,5	146	3,5	550	13
Wołacz	–	–	–	–	–	–
Razem	2957	70,5	1238	29,5	4195	100

Największą frekwencję mają formy dopełniacza zarówno w liczbie pojedynczej jak i mnogiej (36,5% słowoforn), następnie forma mianownika (27%) i biernika (14,5%). Uwagę zwraca mała frekwencja formy celownika i zupełny brak wołacza. Ten ostatni przypadek związany jest z tekstami emocjonalnymi, zaś skrypt J. Michowicz jest tekstem neutralnym emocjonalnie. Ponadto w polszczyźnie coraz częściej w roli wołacza występuje mianownik.

2. Imiona własne (tab. 6).

Tabela 6

Fleksja imion własnych

Nazwa przypadku	L. poj.		L. mn.		Razem	
	L	%	L	%	L	%
Mianownik	399	30	79	6	478	36
Dopełniacz	302	23	106	8	408	31
Celownik	11	0,9	7	0,6	18	1,5
Biernik	87	6,7	3	0,2	90	6,9
Narzędnik	65	5	21	1,6	86	6,6
Miejscownik	216	16,6	17	1,4	233	18
Wołacz	–	–	–	–	–	–
Razem	1080	82,2	233	17,8	1313	100

Wśród rzeczowników własnych najczęściej występują formy mianownika (36% słowoform), gdyż narzuca to organizacja tekstu. Formy dopełniacza zajmują drugie miejsce (31%), zaś trzecie miejsce formy miejscownika (18%) – spowodowane jest to umiejscawianiem wydarzeń historycznych w danym państwie, mieście, krainie geograficznej. Podobnie jak wśród rzeczowników pospolitych daje się zauważyć i w tej grupie znikomą liczbę form celownika i brak wołacza.

PREZENTACJA PARADYGMATÓW

Za podstawę klasyfikacji przyjąłem wzory deklinacyjne rzeczowników przedstawione w *Słowniku języka polskiego* pod red. M. Szymczaka², oparte na klasyfikacji rodzajowej.

² *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1, Warszawa 1978.

Rzeczowniki pospolite

1. Deklinacja męska (tab. 7).

Tabela 7

Wzorce deklinacji rzeczowników męskich

Przy- pa- dek	I		II		III		IV		V	
	temat na: ć, dź, j, ń, ś, ż, l		temat na: c, cz, dz, dź, rz, sz, ź		temat na: k, g, ch		temat na: b, d, f, l, m, n, n, p, r, s, t, w, z		M.l.p. na: -anin	
	l. p.	l. mn.	l. p.	l. mn.	l. p.	l. mn.	l. p.	l. mn.	l. p.	l. mn.
M.	-ø	-e -owie	-ø	-e, -y, -owie	-ø	-y, -i, -owie	-ø	-i, -y, -owie	-anin	-anie
D.	-a -u	-i, -ów	-a, -u	-y, -ów	-a, -u	-ów	-a, -u	-ów	-anina	-an, -anów
C.	-owi	-om	-ów -u	-om	-owi	-om	-owi -u	-om	-aninowi	-anom
B.	=D =M	=D =M	=D =M	=D =M	=D =M	=D =M	=D =M	=D =M	-anina	=D
N.	-em	-ami	-em	-ami	-em	-ami	-em	-ami	-aninem	-anami
Msc.	-u	-ach	-u	-ach	-u	-ach	-e	-ach	-aninie	-anach

W materiale poddanym analizie wystąpiły 454 rzeczowniki odmieniające się według wzorców deklinacji męskiej, co stanowi 40% wszystkich haseł. W liczbie pojedynczej i mnogiej zdecydowanie najwięcej rzeczowników tej deklinacji odmienia się według IV grupy deklinacyjnej.

W I grupie deklinacyjnej w obu liczbach najczęściej pojawiają się formy dopełniacza. W l.poj. formy dopełniacza zaprezentowano z obocznymi końcówkami: -u lub -a. Drugie miejsce pod względem frekwencji w l.poj. zajmują formy miejscownika, a następnie mianownika. Najrzadziej występują w tekście formy celownika l.poj. – tylko 3 przykłady. Biernik l.poj., zgodnie z kryterium semantycznym, przybiera końcówki typu dopełniaczowego lub mianownikowego (tzn. męskożywotne: -a, nieżywotne: -ø). Osobliwości w dystrybucji tych końcówek w tekście nie zostały przedstawione. W l.mn. w formie mianownika wyraźnie pokazano końcówkę -e, właściwą rzeczownikom nieosobowym, natomiast oboczne końcówki rzeczowników osobowych: -e i -owie występują w tekście tylko w dwóch wyrazach. Biernik l.mn. (podobnie jak w l.poj.) charakteryzują formy, których dobór oparty jest na kryterium semantycznym

(osobowe: B=D, nieosobowe: B=M). W skrypcie występują tylko formy mające postać mianownika.

W grupie II w obu liczbach najczęściej jest form mianownikowych, następnie dopełniaczowych. Jednak rzeczowniki z tej grupy, które wystąpiły w formie mianownika l.poj. nie pojawiają się w żadnym przypadku zależnym. W formach dopełniacza l.poj. dominuje końcówka *-a*. Całkowicie pominięte zostały formy celownika l.poj. (w l.mn. forma ta poświadczona jest jednym przykładem), co nie pozwala zaobserwować u rzeczowników tej grupy obocznie pojawiającej się końcówki *-owi* i *-u*. W bierniku l.poj. nie wystąpił żaden rzeczownik męskożywoty, stąd jedyną pokazaną formą tego przypadku jest postać równa mianownikowi. W l.mn. formy przypadków innych niż mianownik i dopełniacz pojawiają się bardzo rzadko.

W III grupie deklinacyjnej w l.poj. najczęściej rzeczowników występuje w formie dopełniacza (reprezentując końcówki *-a* lub *-u*), następnie w formie mianownika. W l.mn. jest odwrotnie, najczęściej jest form mianownika, potem dopiero dopełniacza. W l.poj. nie zostały pokazane formy biernika równego mianownikowi.

Wśród form przypadkowych należących do IV grupy nie zaprezentowano w tekście celownika l.poj. z końcówką *-u*, występującą w tym przypadku obocznie do *-owi*. Istotna dla rzeczowników tej grupy jest różniąca się od pozostałych forma miejscownika l.poj. z końcówką *-e*, powodującą oboczności w temacie, co pokazano w tekście. Niektóre jednak rzeczowniki i w tym przypadku przybierają końcówkę *-u*. W skrypcie tego typu rzeczowniki zostały użyte, lecz jedynie w formie dopełniacza.

V grupa deklinacyjna została pokazana tylko w l.mn. Cechą charakterystyczną rzeczowników tej grupy jest utrata w l.mn. elementu *-in*, toteż brak form l.poj. (a mogłyby one pojawić się ze względu na specyfikę tekstu) może spowodować zaklasyfikowanie ich do rzeczowników męskich twar-dotematowych i odmienianie według wzorca IV. W l.mn. w tekście pojawiają się najczęściej formy mianownika i dopełniacza, brak form celownika i miejscownika, a pozostałe przypadki pokazane są na pojedynczych przykładach.

W badanym materiale występują również rzeczowniki rodzaju męskiego, które przyjmują końcówki innych deklinacji. Do nich należą rzeczowniki odmieniające się według paradygmatów deklinacji przymiotnikowej, które zostały pokazane tylko w l.mn. Pojawiają się one w formie dopełniacza tej liczby (5 przykładów) i pojedynczo w mianowniku i narzędniku. W deklinacji rzeczowników męskich z końcówką M.l.poj. *-a* nie pokazano formy miejscownika l.poj. i biernika l.mn. Pozostałe przypadki reprezentują nieliczne przykłady.

2. Deklinacja żeńska (tab. 8).

W skrypcie J. Michowicz wystąpiło 438 haseł odmieniających się według wzorców deklinacji żeńskiej, co stanowi ok. 38% wszystkich występujących

Tabela 8

Wzorce deklinacji rzeczowników żeńskich

Przy- pa- dek	I		II		III		IV		V		VI	
	temat na: <i>ć, dź, j, ń, ś, ź, p, b, m, f, w, l</i>		temat na: <i>c, cz, dz, dź, rz, sz, ź</i>		temat na: <i>k, g, ch</i>		temat na: <i>b, d, f, l, m, n p, r, s, t, w, z</i>		M.l.poj. na: <i>ć, dź, j, ń, ś, ź, l</i>		M.l.poj. na: <i>c, cz, dz, dź, rz, sz, ź</i>	
	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.
M.	-a	-e	-a	-e	-e	-i, -y	-a	-y	-ø	-e, -i	-ø	-e
D.	-i	-ø, -ii, -ij	-y	-ø, -y	-i, -y	-ø	-y	-ø	-i	-i	-y	-y
C.	-i	-om	-y	-om	-e	-om	-e	-om	-i	-om	-y	-om
B.	-ę	=M	-ę	=M	-ę	=M	-ę	=M	=M	=M	=M	=M
N.	-ą	-ami	-ą	-ami	-ą	-ami	-ą	-ami	-ą	-ami	-ą	-ami
Msc.	-i	-ach	-y	-ach	-e	-ach	-e	-ach	-i	-ach	-y	-ach

w tekście rzeczowników. W l.poj. najczęściej rzeczowników odmienia się według wzorca I, natomiast w l.mn. według IV.

W I grupie deklinacyjnej w l.poj. największą frekwencję mają formy dopełniacza, co pozwala zapamiętać łączliwość końcówki *-i* w tym przypadku jako jedynej dla tematów zakończonych na spółgłoski miękkie. W l.mn. najliczniej zaprezentowano formy mianownika i dopełniacza.

W grupie II w l.poj. najczęściej występują formy biernika, o następnie dopełniacza z charakterystyczną końcówką *-y* dla rzeczowników o tematach zakończonych spółgłoską stwardniałą. W l.mn. brak jest reprezentantów celownika i narzędnika, ale ze względu na wyrównanie końcówek w tych przypadkach we wszystkich grupach tworzenie tych form nie powinno sprawiać kłopotu.

Wśród rzeczowników odmieniających się według wzorca III pominięto te, których temat kończy spółgłoska *-ch-*, ale w polszczyźnie nie stanowią one licznej grupy i wiele z nich należy do wyrazów rzadko używanych. Ważne w tej grupie jest ukazanie w l.poj. końcówki celownika i miejscownika (*-e*) i wraz z nią oboczności spółgłoskowych w wygłosie tematu. W l.mn. nieliczne rzeczowniki odmieniające się według paradygmatu III zostały przedstawione przede wszystkim w formie mianownika, następnie miejscownika i dopełniacza.

W IV grupie deklinacyjnej najliczniej pokazano formy dopełniacza i biernika zarówno w l.poj. jak i l.mn.

Wśród rzeczowników V i VI deklinacji żeńskiej istotna jest końcówka *-ø* w mianowniku i równym jemu bierniku l.poj. Dość liczne przykłady w tekście pozwalają ją zapamiętać. Pominięto formy celownika l.poj. i mn. narzędnika l.mn. i miejscownika l.mn. Pozostałe przypadki w l.mn. prezentowane są na nielicznych przykładach, co może powodować pomieszanie paradygmatów i odmianę tych grup rzeczowników według innych wzorców deklinacyjnych.

3. Deklinacja nijaka (tab. 9).

W skrypcie J. Michowicz występuje 270 rzeczowników (23% wszystkich haseł rzeczownikowych prezentowanych w tekście) odmieniających się według wzorców deklinacji nijakiej. Z tej grupy najczęściej reprezentowane są rzeczowniki należące do pierwszych trzech grup deklinacyjnych. Pozostałe grupy prezentowane są przez nieliczne przykłady.

Według I wzorca odmienia się najczęściej rzeczowników rodzaju nijakiego. Przedstawione są formy wszystkich przypadków (oczywiście oprócz wołacza), a dzięki licznym przykładom wyraźnie widać ich wykładniki formalne.

W grupie II w l.poj. brak jest przykładów celownika. Końcówka tego przypadku (*-u*) jest taka sama jak w innych grupach, toteż znając inne paradygmaty rodzaju nijakiego bez trudu można go tworzyć według tamtych wzorów. W l.mn. rzeczowniki należące do tej grupy występują rzadko i tylko w formie mianownika i dopełniacza.

Tabela 9

Wzorce deklinacji rzeczowników nijakich

Przy- pa- dek	I		II		III		IV		V		VI	
	temat na: <i>ć, dź, j, ń, ś, ź, ń, ń b, m, w, c, dz, dź, rz, sz, ź, l</i>		temat na: <i>k, g, ch</i>		temat na: <i>b, d, f, l, m, n, p, r, r, s, t, w, z</i>		M.l.poj. na: ξ D.l.poj. <i>-ęcia</i>		M.l.poj. na: ξ D.l.poj. <i>-enia</i>		M.l.poj. na: <i>um</i>	
	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.	l.p.	l.mn.
M.	<i>-e, -o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-ę</i>	<i>-ęta</i>	<i>-ę</i>	<i>-ona</i>	<i>-um</i>	<i>-a</i>
D.	<i>-a</i>	<i>-o, -i, -y</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-ęcia</i>	<i>-qt</i>	<i>-enia</i>	<i>-on</i>	<i>-um</i>	<i>-ów</i>
C.	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-ęciu</i>	<i>-ętom</i>	<i>-eniu</i>	<i>-onom</i>	<i>-um</i>	<i>-om</i>
B.	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M	=M
N.	<i>-em</i>	<i>-ami</i>	<i>-em</i>	<i>-ami</i>	<i>-em</i>	<i>-ami</i>	<i>-ęciem</i>	<i>-ętami</i>	<i>-eniem</i>	<i>-onami</i>	<i>-um</i>	<i>-ami</i>
Msc.	<i>-u</i>	<i>-ach</i>	<i>-u</i>	<i>-ach</i>	<i>-e</i>	<i>-ach</i>	<i>-ęciu</i>	<i>-ętach</i>	<i>-eniu</i>	<i>-onach</i>	<i>-um</i>	<i>-ach</i>

Dla grupy rzeczowników odmieniających się według wzorca III charakterystyczne jest zakończenie miejscownika l.p. (końcówka: *-e*) i wymiany jakościowe spółgłosek kończących temat wyrazu. W tekście skryptu są one pokazane na wielu przykładach, co ułatwia zapamiętanie. W l.mn. rzeczowników tej deklinacji jest bardzo mało i, podobnie jak w grupie II, występują również tylko w formach mianownika i dopełniacza.

Końcówki paradygmatu IV pokazane zostały w l.poj. na jednym tylko rzeczowniku, który występuje w formach: mianownika, celownika, narzędnika. W l.mn. rzeczownik ten występuje w formie mianownika, a obok niego w tej liczbie pojawia się jeszcze jeden w formie dopełniacza.

Spośród rzeczowników należących do V grupy w l.poj. przedstawiono tylko trzy i tylko w formie dopełniacza, zaś w l.mn. na pojedynczych przykładach pokazano formy mianownika i dopełniacza. Takie przedstawienie z pewnością nie pogłębia znajomości zarówno IV jak i V wzorca deklinacji.

Do grupy VI należy osiem rzeczowników pochodzących z tekstu. Cztery z nich występują w l.poj., pozostałe zaś, zupełnie inne, tylko w formie mianownika l.mn. Ten typ odmiany, podobnie jak dwa poprzednie, jest specyficzny i w tekstach specjalistycznych dość ważny.

Imiona własne

W skrypcie występują nazwiska rodzaju męskiego i żeńskiego. Tych pierwszych jest jednak znacznie więcej i pojawiają się one przede wszystkim w l.poj. w mianowniku, rzadziej w dopełniaczu, sporadycznie w celowniku i narzędniku. Podane formy są zwykle wystarczające, by móc je zaklasyfikować do odpowiedniego paradygmatu przymiotnikowego lub rzeczownikowego. Trudności mogą sprawiać nazwiska zakończone na *-ek*, *-ec*, *-er*, *-el* ze względu na wymiany ilościowe zachodzące w przypadkach zależnych.

Nazwiska żeńskie występują w tekście tylko w formie mianownika l.poj. (z wyjątkiem jednej formy biernikowej).

Nazwy własne będące nazwami miejscowymi i geograficznymi ukazane zostały przede wszystkim w formie miejscownika. Nazwy te odmieniające się w l.poj. według deklinacji męskiej stanowią 45 haseł, według deklinacji żeńskiej 37, a według deklinacji nijakiej 12. Pozostałe nazwy występują zawsze w l.mn.

WYMIANY TEMATYCZNE GŁOSEK

Z formami mianownika (biernika) l.poj. rzeczowników męskich przed końcówką zerową, celownika l.poj. rzeczowników przed końcówką *-e*, narzędnika l.poj. rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego przed końcówką *-em*,

miejszownika l.poj. przed końcówką *-e*, mianownika l.mn. przed końcówką *-i*, dopełniacza l.mn. rzeczowników żeńskich przed końcówką zerową wiążą się wymiany tematyczne głosek, które wraz z końcówkami znamionują dane formy. Badany tekst uwzględnia najistotniejsze wymiany pojawiające się we fleksji rzeczownika. Dominują oboczności spółgłoskowe. Wymian samogłoskowych jest stosunkowo niewiele (*a:e, q:ę, o:ó, e:o*) i głównie przedstawione są na przykładzie oboczności *o:ó*. Prezentacja wymian głoskowych w tekście polega głównie na przedstawieniu formy podstawowej, a następnie formy, w której wystąpiły oboczności głosek tematycznych na ich pochodne odpowiedniki. Dotyczy to ok. 70% rzeczowników ukazanych w tekście, w których zachodzą takie wymiany. Dość często jednak formy z obocznościami są odległe w tekście od form podstawowych. W skrypcie nie pokazano wyraźnie specyficznych wymian morfologicznych, zachodzących w deklinacji nijakiej (rzeczowniki zakończone w M.l.poj. na *-ę*), a polegających na rozszerzeniu tematu w przypadkach zależnych. W tekstach specjalistycznych rzeczowniki tego typu mają jednak niską frekwencję. Brak również form l.poj. rzeczowników męskich zakończonych na *-anin*. To może powodować mieszanie paradygmatów, oczywiście gdyby to był jedyny podręcznik do nauki języka polskiego.

*

Fleksja rzeczowników polskich jest skomplikowana i wymaga od tych, którzy chcą poprawnie mówić po polsku nie tylko znajomości reguł wyznaczających zakres stosowalności poszczególnych końcówek i wymian tematycznych, lecz także wiedzy o formach nieregularnych.

Dużą trudność stanowi także wybór między kilkoma elementami o równoważnej funkcji, co wymaga od użytkownika języka polskiego umiejętności klasyfikacji wyrazów i wyróżniania w nich tych cech, które dla łączliwości tematów z końcówkami mają podstawowe znaczenie. Tej umiejętności uczący się języka polskiego w Studium nabywają nie tylko na lekcjach języka, ale i innych przedmiotów.

Skrypt J. Michowicz: *Historia Polski. Wybrane zagadnienia* jest tekstem, którego głównym zadaniem jest przekazanie najważniejszych wiadomości z historii Polski. Pośrednio zaś uczy języka prezentując zjawiska językowe. Tekst ten m. in. ukazuje właściwy rzeczownikowi zespół form fleksyjnych wyrażających trzy kategorie gramatyczne, tj. rodzaj, liczbę i przypadek. W obrębie poszczególnych kategorii można zaobserwować, iż niektóre formy zostały przedstawione bardziej wyraziście (np. formy IV deklinacji męskiej, I deklinacji żeńskiej), inne zaś mniej (np. formy IV, V, VI deklinacji nijakiej). Miarą tej wyrazistości jest frekwencja. I tak w kategorii liczby hasła rzeczownikowe pojawiają się najczęściej albo w l.poj. albo w l.mn. Na 684

hasła będące rzeczownikami pospolitymi i występującymi w l.poj. aż 584 występuje w tej liczbie tylko raz (584 hasła równe 584 słowofromom). Najmniej jest hasel mających formy obu liczb, lecz mają one największą ilość słowofrom. O proporcjach w obrębie poszczególnych kategorii decyduje też specyfika tekstu (np. brak form wołacza; przewaga form l.poj. wśród rzeczowników własnych ze względu na użycie nazwisk, nazw geograficznych; duża frekwencja miejscownika). Przegląd form deklinacyjnych pozwala zauważyć pewne dysproporcje. Bowiern zadowalająco przedstawiono rzeczowniki, których odmiana w zasadzie nie sprawia dużej trudności, gdyż uczący się ma możliwość zetknięcia się z nimi nie tylko na lekcjach, ale i poprzez kontakty z otoczeniem. Niezbyt przejrzysto pokazano rzeczowniki, których specyficzna odmiana może powodować zaliczenie ich do zupełnie innych wzorców deklinacyjnych. Dotyczy to przede wszystkim rzeczowników rodzaju męskiego należących do VI deklinacji, rodzaju żeńskiego deklinacji V i VI oraz rodzaju nijakiego deklinacji IV, V, VI.

W tekście skryptu znajduje się 6 skrótów organizacji i związków, użytych 15 razy przede wszystkim w mianowniku. Znajdują się one w bliskim sąsiedztwie pełnej nazwy, toteż ich prawidłowe odczytanie nie powinno nastrożać trudności.

Celem skryptu, jak już wcześniej wspomniałam, jest przekazanie określonej wiedzy (w tym przypadku z historii Polski), ale zawarty w nim materiał językowy powinien być ukierunkowany. Wiadomo, że niektóre formy, rzadsze w polszczyźnie kolokwialnej, są istotne dla obranego przez kandydata kierunku studiów, toteż w tekstach specjalistycznych powinny być wyraźnie przedstawione i utrwalone. Chodzi tu przede wszystkim o formy trudne, lecz w tekstach specjalistycznych spotykane i uzasadnione (np. w badanym tekście rzeczowniki męskie na *-anin* i nijakie na *-um*). Odpowiednie ukierunkowanie nauczania i podręczników musiałoby polegać na odpowiednim doborze niezbędnych wzorów językowych (słowotwórczych, fleksyjnych, składniowych) w zależności od specjalizacji. Jest to zadanie bardzo trudne dla piszącego podręcznik, chyba że byłby to komputer.